

DE LA ARHEOLOGIA PUBLICĂ LA BRACONAJUL ARHEOLOGIC. NECESITATEA MEDIERII CULTURALE ÎN ARHEOLOGIA DIN ROMÂNIA

Cătălin Hribanⁱ

Abstract

The article discusses the specific causes of the current low public opinion on archaeology in Romania and the misconstruction of the concept of „Public Archaeology”, in the context of the evolution of this concept and the conflict between the participatory archaeology (misconstrued Public archaeology) with its predatory fallings and the real needs of heritage preservation. The author argues for the need of cultural mediation between the „public” (predatory or sensationalist) and the „professional” (academic or contractual) archaeologies.

Termenul „arheologie publică” a intrat pentru prima dată în uzajul general odată cu apariția volumului cu același nume al lui Charles McGimsey.¹ La momentul respectiv, „arheologia publică” era înțeleasă ca arheologia efectuată în interes public, mai ales prin prisma managementului patrimoniului (CRM: Cultural Resources Management) în contextul proiectelor de infrastructură și edilitare, în contrast cu arheologia academică. CRM se identifică cu arheologia publică, prin urmare, deoarece se baza pe sprijinul public pentru a convinge legislatorii și dezvoltatorii că siturile arheologice au nevoie de protecție sau de salvare. Cu toate acestea, de-a lungul timpului, pe măsură ce arheologia a devenit mai profesionalizată, elementul „public” al acestei arheologii a ajuns să fie format din

---

ⁱ Cercetător la Institutul de Arheologie al Academiei Române – Filiala Iași.

¹ McGimsey, Charles R.: *Public Archaeology*, McGraw Hill, New York, 1972.

arheologi care gestionează resursele culturale în numele publicului, mai degrabă decât să implice o mare parte a publicului direct în lucrarea în sine. „Arheologia publică” în acești termeni a semnalat de fapt profesionalizarea arheologiei și declinul relativ al participării publicului general.

Profesionalizarea accentuată a arheologiei în anii 1980 a avut drept rezultat o situație în care statul și agenții săi acționează în numele publicului prin implementarea planificată a strategiilor de gestionare a patrimoniului cultural. În cadrul unor astfel de strategii, interesul public este deservit, în general, prin conservarea patrimoniului istoric sau prin înregistrarea temeinică a vestigiilor care se distrug. În acest fel, interesul public este slujit nu atât în prezent, cât mai mult într-un timp viitor vag definit („posteritate”), când vestigiile sau înregistrările acestora vor putea fi vizitate/consultate de publicul larg. Într-o astfel de strategie orientată spre viitor, publicul însuși, însemnând cetățenii contemporani, este deservit doar indirect și va fi foarte rar implicat în arheologia în sine. Elementele de „interes public” ale arheologiei publice includ, de exemplu, managementul resurselor culturale, administrarea sitului și combaterea braconajului arheologic și furturilor, ca și a comerțului ilegal cu obiecte de patrimoniu.²

Acceptiunea evoluată a conceptului de Arheologie publică acoperă, însă, cu precădere ideea de educare a publicului în sensul asumării de către acesta a cercetării arheologice și a conservării patrimoniului. Prin urmare, prin public se înțelege persoanele din afara profesiei de arheolog și mai puțin interesul public deservit de cercetarea arheologică. În acest sens, arheologia publică operează în direcția satisfacerii unei nevoi de informare și implicare (raționale și emoționale) a publicului.

Astfel, „modelul deficitului” al arheologiei publice vede publicul ca având o nevoie de educație pentru corectarea modului de percepție a arheologiei și a problemelor de conservare a patrimoniului istoric, având drept principal rezultat construirea încrederii în munca profesională a arheologilor. Participarea publicului este încurajată, desigur, dar doar în limitele standardelor profesionale aprobate. Opiniile alternative nu trebuie încurajate în mod deosebit. Această abordare leagă deservirea interesului public de înrolarea persoanelor care compun publicul în susținerea activă a cercetării arheologice și conservării patrimoniului, având drept premiză necesitatea unei arheologii profesionale, separate de arheologia publică și participativă, pe care le încurajează și dirijează. Acest model este asociat, în ultimă instanță, cu un model ontologic autoritativ, după exemplul științelor exacte și celor naturale. Această abordare este și cea prevalentă în arheologia românească, în care profesionistul are o atitudine paternalistă și (de multe ori) condescendentă față de

² Merriman, Nick: *Diversity and dissonance in public archaeology*, in *Public Archaeology*, Routledge, 2004, p. 3.

publicul general și față de diletanți, stare de fapt care are ca rezultat atitudinea adversativă a majorității vocilor publice față de profesioniștii din arheologie.

Abordarea modernă a Arheologiei publice în afara Europei de Est poate fi rezumată de declarația polemică a lui Cornelius Holtdorf: „... nu văd nici un motiv pentru care neprofesioniștii nu pot fi primiți cu brațele deschise și chiar încurajați și susținuți în propriile întâlniri cu arheologia, fie că acestea sunt sau nu similare atitudinilor profesioniste”.³ Această abordare este promovată activ de Noua Arheologie, în contextul arheologiilor minoritare și a celor alternative. Avantajul acestei abordări a arheologiei publice este că recunoaște importanța agenției: indiferent cât de mult ar încerca arheologii profesioniști, non-arheologii își vor însuși, re-interpreta și re-negocia semnificațiile vestigiilor arheologice conform propriilor agende personale, propriilor idiosincrazii, stereotipuri și preconcepții. Este cu siguranță preferabil și benefic a lua în considerare această situație inevitabilă, și a modela discursul arheologic și de patrimoniu pentru a neutraliza sau valorifica preconcepțiile și agendele private, atunci când luăm în considerare relația dintre arheologie și publicul neprofesionist, decât a încerca impunerea unei ortodoxii de moment cu forța autorității științifice în pofida și împotriva resentimentelor și inerției culturale generate de contactul cu autoritatea.

Relația cu publicul a științelor exacte și a celor naturale are la bază o bună înțelegere a preconcepțiilor, concepțiilor greșite, „noțiunilor naive”, intereselor și opiniilor diverselor lor publicuri, dezvoltată în timp. Aceste observații și studii empirice au fost folosite pentru a construi o comunicare eficientă. În schimb, au fost foarte puține studii publicate despre înțelegerea arheologiei de către public și despre atitudinile publicului față de arheologie.

Cum poate funcționa Arheologia publică în România în contextul conflictului latent dintre arheologii profesioniști și publicul recalcitrant la autoritatea științifică? Același public extrem de predispus a înghiți acuzațiile presei la adresa arheologilor, cei mai noi „vinovați de serviciu” în cazul flagrantelor nerealizări din domeniul infrastructurii din România. Evident, răspunsul este: mediatorul cultural, o funcție pe care muzeele o exploatează deja cu succes.

Spre deosebire de multe practici arheologice din trecut, care nu au reușit să informeze despre sau să implice localnicii în cercetările arheologice întreprinse în zona lor, practica recentă în arheologia publică sugerează un model pentru lucrările viitoare care implică consultarea cu privire la obiectivele cercetării, angajarea localnicilor ca „ambasadori” și, în același timp forța de muncă, realizarea de

---

³ *I can see no reason why non-professionals should not be welcomed and indeed be encouraged and supported in their own encounters with archaeology, whether these may closely resemble professional attitudes or not*, Holtdorf, Cornelius: „Engaging with multiple pasts. Reply to Francis McManamon”, în *Public Archaeology*, 1/2000, (3), p. 215.

expoziții, publicarea de lucrări de popularizare și lansarea de grupuri și pagini de *social-media* ca forumuri de discuții care să evalueze proiectul și să ofere feed-back asupra acestuia.

Nicăieri nu este mai evidentă necesitatea unei medieri culturale profesionale decât în conflictul persistent dintre profesioniștii din domeniul arheologiei și conservării monumentelor, pe de o parte, și vânătorii de comori / arheologi amatori / detectoriști de metale. Expansiunea arheologiei în sine a fost un stimulent direct pentru extinderea comerțului cu antichități, deoarece creșterea cunoștințelor atrage atenția asupra siturilor și descoperirilor, iar valoarea academică ridicată duce la o valoare financiară ridicată. Cel mai alarmant este că, într-un caz de „arheologie comunitară”, localnicii care au fost instruiți în tehnici arheologice pentru a participa la săpături, s-au întors ulterior pentru a jefui situl, iar arheologii au fost acuzați că au exacerbat problema prin antrenarea braconierilor! Un bun exemplu despre modul în care arheologii profesioniști ar putea acționa ca facilitatori pentru alții în practică este cel al schema de înregistrare a vestigiilor arheologice mobile, în funcțiune în Marea Britanie (Anglia și Țara Galilor), unde, după decenii de suspiciune reciprocă și antagonism, detectoriștii au fost invitați să se implice într-un program național de înregistrare voluntară a descoperirilor făcute de membrii publicului.⁴

Situația care a declanșat procesul care a dus la implementarea cu succes a acestei scheme de Arheologie publică a fost utilizarea pe scară largă a detectoarelor de metale. Aceste aparate au devenit disponibile pe scară largă în anii 1970 și, la apogeul lor, în jurul anului 1980, numărul estimat de detectoriști / vânători de comori din Marea Britanie era de 180.000⁵ O consecință evidentă a acestui fapt a fost o creștere enormă a cantității de obiecte găsite, marea majoritate dintre acestea fiind în afara Legii Treasure Trove. La începuturile sale, detectarea metalelor era o activitate foarte anarhică. Mulți utilizatori de detectoare au considerat că au dreptul să iasă la detectat oriunde, fie pe teren privat sau public, și să păstreze ceea ce au găsit. La sfârșitul anilor 1970, utilizatorii de detectoare au început să se organizeze în cluburi și astfel au ajuns să adopte o atitudine mai responsabilă. Acum ei sunt reprezentați de organizații precum Consiliul Național pentru Detectarea Metalelor, care condamnă în mod clar contravenția și are propriul Cod de Conduită.

Răspunsul arheologic inițial la detectarea metalelor a fost să încerce să interzică sau să restricționeze utilizarea detectoarelor de metale și aceasta este abordarea care a fost urmată în majoritatea țărilor europene. În Marea Britanie, arheologii au avut câștig de cauză prin introducerea unei clauze în Legea

---

⁴ Merriman, *op. cit.*, p. 12.

⁵ Dobinson, Colin, Denison, Simon: *Metal Detecting and Archaeology in England*, English Heritage/Council for British Archaeology, Londra, 1995, p. 6.

Monumentelor din 1979, care a transformat în infracțiune folosirea unui detector de metale pe un monument inclus în Lista Monumentelor fără permisiunea English Heritage. Aproximativ în același timp, Consiliul pentru Arheologie Britanică a lansat o campanie, așa-numita campanie STOP (Stop Taking Our Past), pentru a atrage atenția asupra daunelor provocate de detectarea necontrolată, care a avut ca efect direct creșterea neîncrederii majorității detectoriștilor în arheologi. În bătălia opiniei publice, atât de esențială pentru ca politicienii să fie convinși să ia măsuri, s-ar părea că utilizatorii detectorului au avut mai mult succes decât arheologii. Această situație se repetă aproape identic în România ultimelor două decenii, până și în privința în care detectoriștii sunt priviți ca niște pasionați inofensivi, care contribuie pozitiv la îmbogățirea patrimoniului național, iar arheologii profesioniști sunt cârcotașii plini de invidie la adresa inițiativei individuale, rămășițe osificate mental ale sistemului comunist al CECS (Consiliul culturii și educației socialiste, organul PCR responsabil pentru politicile culturale și ale patrimoniului).

Este clar că avem de-a face cu o evoluție paralelă, dar asincronă, a arheologiei publice din Marea Britanie (exemplul de politici corecte în relația dintre arheologi, public, detectoriști și instituții de conservare a patrimoniului) și din țările Europei de est. Decalajul de patru decenii este un amănunt care scapă, voit sau nu, celor care doresc implementarea în România a unor reglementări privind detecția similare cu cele din Marea Britanie. Schema Patrimoniului arheologic mobil (Portable Antiquities Scheme) funcționează cu succes datorită mediatorilor, care sunt arheologi profesioniști, dedicați interacțiunii cu publicul și cu detectoriștii, care înregistrează toate datele arheologice ale descoperirilor efectuate de publicul neprofesionist (detectoriști sau nu), și datorită schemelor de finanțare a achiziției pieselor descoperite de către muzee. Mediatizarea în egală măsură a descoperirilor, activității mediatorilor și a achizițiilor muzeale contribuie la sustenabilitatea actuală a Arheologiei publice în Marea Britanie. În România, interacțiunea continuă cu publicul (descoperitor și vizitator) a muzeografilor specializați în epoci „arheologice”, ca și activitatea specialiștilor în patrimoniu arheologic din Direcțiile județene pentru Cultură contribuie la emergența și dezvoltarea (neplanificată) a unei funcții de mediator cultural în arheologie. Din nefericire, numărul absolut insuficient al specialiștilor în patrimoniu arheologic din DJC, în combinație cu presiunea continuă a presei tabloidoide asupra arheologiei profesioniste, nu sunt premise pentru dezvoltarea în continuare a acestei funcții de mediere culturală și a Arheologiei publice.

O soluție ar putea fi implicarea arheologilor din mediul academic în proiecte de conștientizare publică a activității de cercetare arheologică și de conservare a patrimoniului arheologic, mărinnd semnificativ numărul de profesioniști antrenați în Arheologia publică.

BIBLIOGRAFIE

Dobinson, Colin, Denison, Simon: *Metal Detecting and Archaeology in England*, English Heritage/Council for British Archaeology, Londra, 1995

Holtorf, Cornelius: „Engaging with multiple pasts. Reply to Francis McManamon”, în *Public Archaeology*, 1/2000, (3)

McGimsey, Charles R.: *Public Archaeology*, McGraw Hill, New York, 1972

Merriman, Nick: *Diversity and dissonance in public archaeology*, in *Public Archaeology*, Routledge, 2004